

A TÉRHASZNÁLAT JELLEGZETESSÉGEI A PSZICHOANALITIKUS SZEMLÉLETŰ CSECSEMŐMEGFIGYELÉSI JEGYZŐKÖNYVEKBEN. A *HOLDING* ÉS *HANDLING* FUNKCIÓK MEGJELENÉSE A SZOCIOFIZIKAI KÖRNYEZETBEN¹

TÓTH-VARGA Violetta
ELTE PPK Pszichológiai Doktori Iskola
ELTE PPK Pszichológiai Intézet
toth.varga.violetta@gmail.com

DÜLL Andrea
ELTE PPK Pszichológiai Intézet
BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszék
dull.andrea@ppk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: Winnicott énefejlődési modelljében három fő anyai működésmódot (*holding*, *handling* és tárgynyújtás) nevez meg, amelyek a gondozás különböző megnyilvánulási formáira vonatkoznak. Vizsgálatunkban célunk az volt, hogy feltárjuk, a szociofizikai tényezők – látens, nem tudatosuló természetük ellenére – pszichológiai szempontból olyan fontosak, hogy markánsan megjelennek a csecsemőmegfigyelési jegyzőkönyvekben is, illetve a legfontosabb korai anyai funkciók jól kirajzolódhatnak a szociofizikai kontextusból is.

Módszer: Kutatásunkban családok otthonában lezajlott, pszichoanalitikus szemléletű csecsemőmegfigyelések jegyzőkönyveit dolgoztuk fel oly módon, hogy kiemelten fókuszáltunk a szociofizikai környezeti jellemzőkre, amelyekben a *holding*- és *handling* funkciókra vonatkozó példákat kerestünk. A jegyzőkönyveket kvalitatív elemzésnek vetettük alá. Mivel a *Grounded Theory* (GT) módszerével kialakított, kategorizálása révén kialakult kódrend-

¹ A kutatás az ELTE Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program (1783-3/2018/FEKUTSRAT) keretében valósult meg az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával. A kutatás az ELTE Kutatásetikai Bizottságának jóváhagyásával készült. A jóváhagyott kérelem száma: 2018/30.

szer érdekes összefüggéseket mutatott a Winnicott elméletéből ismert anyai fő funkciókkal, ezért alkottunk egy elméletvezérelt kódlistát is, majd megnéztük milyen kapcsolatba hozható egymással a két kódrendszer.

Eredmények: Eredményeink azt mutatták, hogy a kódolás során kialakított fogalmak, majd az ezekből formált kategóriák egy része jól besorolható a winnicotti fő anyai funkciók alá, a kódok pedig megfelelő leírásait, példáit adják az axiális kódoknak. A térben való elhelyezkedés, a mozgás, a tárgyakkal való bánásmód, amelyek a baba gondozása körül és közben zajlanak, sok olyan jellegzetességre rávilágítanak, amelyekben egyértelműen tükröződnek a *holding* és a *handling* szociofizikai környezetben való megjelenései.

Következtetések: Mindezek egyrészt arra engednek következtetni, hogy a szociofizikai környezeti tényezőket és azok hatását a megfigyelést végző szakember természetes módon nem tudja figyelmen kívül hagyni. Ezért – mivel hasznos információt jelentenek – érdemes ezeket figyelembe venni a megfigyelés során. Másrészt kiderült, hogy a fontos anyai funkciók a szociofizikai környezeti tényezők fókuszba állításával is tetten érhetők.

Kulcsszavak: csecsemőmegfigyelés, Grounded Theory (GT), Winnicott, holding, handling, szociofizikai környezet

BEVEZETÉS

Implicit környezeti tudás

Tanulmányunk elméleti háttérében az egyébként széles körben ismert elképzeléseket, teóriákat szeretnénk egy speciális aspektusból, környezetpszichológiai szempontból bemutatni. Ennek jegyében (vö. Düll, 2009) tanulmányunkban a pszichoanalitikus szemléletű csecsemőmegfigyelési jegyzőkönyvek azon a szociofizikai környezeti jellemzőire kívánjuk felhívni a figyelmet, amelyek ugyan jól láthatóan a szemünk előtt vannak, mégsem foglalkozunk velük kellőképpen, mert ezt a fajta (környezeti) tudást, információhalmazt – nem tudatosuló természetű miatt (vö. Düll, 2009) – gyakran nem tudjuk explicitté tenni.

A környezet természete már csak ilyen: hatása, vizsgálhatósága éppen a nem tudatosuló volta (vö. Düll, 2009) miatt nehézkes, hiszen leginkább implicit tudásként él bennünk. Ritkán fogalmazzuk meg s kezel-

jük a környezeti mozzanatok valós súlyuk szerint. A környezet nagyon összetett, az egyént „körülvevő”, magába záró jellege az oka, hogy környezethasználat közben általában nem tudatosulnak bennünk a terek és a tárgyak tulajdonságai. Éppen ezért a környezettel kapcsolatos kompetenciaérzésünk is implicit módon fejlődik (Düll, 2009).

Az összes benyomást, ami az embert élete során éri, az explicit memória folyamatokon kívül a tudattalan (implicit tudás) is tárolja. Nem kivétel ez alól a sok környezeti hatás sem. A modern pszichoanalitikus kutatók (pl. Stern, Beebe – azaz a bostoni csoport) gondolkodásában az implicit tudás mindig a tudás természetére vagy kapcsolati folyamatokra vonatkozik. Azonban nem csupán az egyének közti társas folyamatokra gondolhatunk, hanem a kapcsolat absztrahálható a minket körülvevő térre, annak egyes elemeire, tárgyaira, a szociofizikai környezet (lásd Düll, 2009) legkülönbözőbb aspektusaira, illetve azok az egyénhez fűződő viszonyára is. A modern analitikus elmé-

letek szerint az implicit tudásként bennünk élő információk nem elfojtás következtében váltak tudattalanná, azaz nem a dinamikus tudattalanba tartoznak (Pohárnok, 2005). Születéstől kezdve létezik egy procedurális tudás arról, hogyan tegyük a dolgainkat, hogyan viszonyuljunk a hozzánk legközelebb álló személyekhez. Ezt a tudást Karen Lyons-Ruth nyomán nevezzük implicit kapcsolati tudásnak, amelynek jellegzetessége a nehezen vagy sokszor nem is verbalizálható volta (Pető, 2003).

A térhasználat

A térhasználat és a lelki jelenségek összefüggéseivel több dinamikus szemléletű teoretikus is foglalkozott. A Budapesti Iskola képviselőjeként Hermann Imrét különösen foglalkoztatták a lelki jelenségek térvonatkozásai, elképzelése szerint térszemléletünk érzelmileg meghatározott. Schilder munkája alapján ismert volt előtte, hogy a tér a lelkünkben szoros összefüggésben van ösztöneinkkel, indulatainkkal, cselekvéseinkkel. Hermann (1947) – részben Binswanger (idézi Hermann, 1947) nyomán – kifejti az egyes patológiákban jellemző térhasználati jellemzőket, elsősorban a hipomániás és

a depressziós kedélyállapotú személy térhasználatának különbözőségeit és jellemzőit.² Hermann (uo.) hangsúlyozza, hogy az ösztönféleségeknek sajátos és jellemző térvonatkozása van, de ezekre nem tér ki.

Ugyanakkor ő volt az első elméletalkotó, aki a csecsemőnek nem szexuális eredetű tárgykapcsolati ösztönt tulajdonított, hanem a közelség-távolság, megkapaszkodás-elkülönülés fogalmai mentén alakította ki elméletét, ahol a megkapaszkodási ösztönt és ellentétpárját, a keresési ösztönt határozza meg alapvető emberi szükségletként. Azaz a térben való mozgás elemi szerepet kap a koncepciójában, mint az anyával való eggyé válás és az önálló individuummá válás dialektikájának térbeni manifesztációja. Hasonlóan gondolkodott Spitz (idézi Bergman, 2004) is, aki az elkülönülésre és a megkapaszkodásra való egyidejűleg jelentkező igényt látta alapvetőnek, de Mahler és munkatársai (1975) szeparációs-individuációs elmélete is a megkapaszkodás és az elkülönülés, exploráció, térben való eltávolodás mentén konceptualizálódik (Bergman, 2004).

Bowlby (idézi Fonagy és Target, 2005) kötődésviselkedés rendszerét két tényező határozza meg, amelyeknek szintén egy-

² A hipomán személy mintha tágabb térben mozogna, minden könnyebben esik a keze ügyébe, nagy lábon él, hangosan beszél. Élénk hangulata a tág teréből érthető, mintegy levezethető, ebből a tág térből adódóan az esetleges baj is messzebb esik, így akár el is kerülhető, főképp a felgyorsult motoros funkcióinak következtében. Ezzel szemben a depressziós „kislábon él”, összekuporodik, szenved a nagy tágasságoctól, az átláthatatlan nagy terektől, kishitúsége abból is adódhat, hogy térszemlélete szerint a távoli rossz is mindig bekövetkezik, ráadásul motorikus védekezése is lelassult, a távoli jóra nem is gondol. A mániás és depressziós állapotok mögött egyrészt a felettes-én és az én küzdelme látható, hiszen mindkét formában sérült a felettes-én valamiképpen, de emellett a szadisztikus-mazochisztikus ösztön erősebb megjelenése is tapasztalható náluk, aminek ugyancsak jól követhető térbeli vonatkozásai vannak Hermann szerint. Míg a szeretet a társat is magában foglaló tágult térként értelmezhető, addig a szadista csak a saját terét akarja tágítani a másik rovására, gúzsba köti a másikat, kicsinyíti vagy akár a megsemmisítésére tör, a saját hatalmát kiterjeszti. A mazochizmus és a depresszió szoros viszonya mutatja, hogy a térszűkítésnek nagy szerepe jut a mazochizmusban (akár úgy is, mint a szadizmus ellentéte).

értelmű a térbeli kivetülése: egyrészt a gyerekek biztonsági szükséglete és ezáltal az anyához való közeledés, közel maradás; másrészt a tanulási tapasztalatokra való igény, a környezet felderítésére való vágy, ami pedig eltávolítja az anyától és felfedezésre sarkallja.

Bálint Mihály (1959/1997) is a környezethez való viszonyulás alapján alakította ki kötődéseméleti tipológiáját aszerint, hogy az egyén hogyan viszonyul a környezetéhez, értve ez alatt a társas kapcsolatokat, de a (szocio)fizikai helyeket, s a tárgyakat is. Teóriája szerint az östörés következtében kétféle tárgykapcsolati zavar következhet be az egyénnél. Az egyik lehetséges mód, hogy az egyén egy ún. *oknofilikus* világot hoz létre, amelyben a tárgyak alapvetően megbízhatóak. Ezért a személy erősen ragaszkodik is hozzájuk, túlbecsüli azok jelentőségét, sőt akár függővé válik tőlük, miközben a köztük lévő teret fenyegetőként éli meg. A másik lehetséges reakció egy *filobátiikus* világ megteremtése, amely a tárgyakkal kapcsolatos egyfajta függetlenség megteremtését vonzza magával, ahol a tárgyak iránti szükségletek tagadása és a nyitott terek iránti túlzott igény jellemző az egyéne.

Bergman (2004), a szeparáció-individuáció elméletet továbbgondolva leírja a csecsemő és a gyermek térhez való változó viszonyát, a tárgyi világ felfedezését, használatát, illetve megfogalmazza az optimális és biztonságos teret, amelyben a baba fejlődése kielégítően halad az individuáció felé.

Klaniczay (1992) Hermann munkáját továbbgondolva írja, hogy egyes nehéz élethelyzetekben azt éljük meg, hogy elfogyott a tér. Míg a felejthetetlen örömteli pillanatokban ennek ellenkezőjépp épp azt érzékeljük, hogy a tér szinte a végtelenségig

kitágult. Szerinte (uo.) az egészséges lelki működés következtében kialakul az emberben egy vágy a tágas tér után, amely a korlátlan mozgást és a kiteljesedés igényét is jelenti. Ugyanakkor az is fontos, hogy a korlátok megszűnése (térben és időben egyaránt) ijedelmet kelthet, hiszen szükség van határookra, rendre (vö. Polcz, 1987). A határok tagítása és felállítása két ellentétes törekvésünk egy időben, amelyet a tudattalan szabályoz.

Tér és érzelmek

Mahler koncepciója szerint a korai időszakban szimbiotikus kapcsolat van az anya és csecsemője között. Csak a differenciálódás által keletkezik kettejük között tér, anya és csecsemője között, de egyben külső és belső között is (Mahler és mtsai, 1975). A belső tér Bergmannál (id. Péley, 2004) egy metafora: arra a helyre utal, ahol a szelf- és tárgy-reprezentációk elhelyezkednek, ahol a pszichikus események megtörténnek. Ezért aztán az érzelmekről gyakran úgy beszélünk, és természetesen úgy is gondolkodunk róluk a hétköznapi életben, mint valami tartályban lévő anyagról, amelynek a tartály adja a keretet, például üresnek érezzük magunkat vagy bizonyos élményektől feltöltődünk, tele vagyunk várakozással vagy éppen szomorúsággal, olykor pedig elárasztanak bennünket az érzelmek (Bergmann, 2004). Mandler (1992, 2003) kognitívfejlődés-kutató képséma elméletével ad magyarázatot arra, hogy mi lehet ennek az oka. Bemutatja a konténermetaforát, hogyan alakul át a kezdeti, nyelv előtti implicit tudás verbális tudássá. Elképzelése szerint, ahogy a csecsemő folytonosan átéli, ahogy „tartalmazva van”, pl. anyja karjában van, anyja vele van a szobában, szájá-

ban a tej vagy az anyamell, tehát a különböző érzékszervi tapasztalatai által megéli a „tartalmazás” amodális kép-sémáját. Véleménye szerint ez az absztrakt kép-séma adja majd a „tartalmazás” nyelvi fogalmainak alapját. Érdekes, hogy Mandler (1992, 2003), mind Karmiloff-Smith (idézi Pohárnok, 2005) elsősorban az élettelen, tárgyi – a szelftől függetlenül létező – világról alkotott reprezentációk fejlődését vizsgálja.

A korai környezeti gondoskodás Winnicott elméletében

A korai környezeti ellátás nem csak Bálint Mihályt (amint arra fentebb kitértünk), hanem Winnicottot is foglalkoztatta. Látásmódjuk több szempontból hasonló volt és elméletalkotásukban kölcsönösen hatottak egymásra. Bálint szerint az anya-gyerek kapcsolatban bekövetkező traumák oka a személy és környezete, azaz a gyermek és az anya közötti össze nem illés. Winnicott véleménye szerint is nagyon fontos a csecsemőt körülvevő környezet, azonban szerinte a csecsemő még nincs tudatában a korai környezeti ellátásnak, csupán azt érzékeli, ha az elégtelen. Miképp az Bálint Mihálynak írott leveléből (Winnicott, 1960b/2004) kiderül, nem osztja Bálint elméletét az *elsődleges szeretet* kapcsán, mert szerinte ezt a korai időszakot anya és csecsemő egysége jellemzi még. Ezért nem is létezhet kettejük között kapcsolat, mert a baba erre még nem képes, csak a maga integrálatlan módján tud kapcsolódni.

Az énefejlődés winnicotti modellje szerint az anya feladata három fő működés-mód, azaz gondozási mód köré szerveződik, melyeket *holding* (tartás), *handling* (bánásmód) és *tárgynyújtás* kifejezéssel illet. Ezek a működésmódok biztosítják

a gyermek testi-lelki integrációját, segítik a perszonalizációt és a tárgykapcsolat (vagy énkapcsoltság) kialakulását.

Holding és handling

Winnicott teóriája szerint az egyén egy veleszületett potenciállal bír, azaz – elképzelése szerint – a csecsemő rendelkezik a fejlődés és a növekedés potenciáljával. Egyszerre van a függőség és a függetlenség állapotában. Ugyanis függetlenséggel bír abban az értelemben, hogy az érési folyamat állandó előrehaladást tesz lehetővé, ugyanakkor képességeinek kibontakozásához szükséges az ösztönző környezet, így ebben az értelemben nagyon is függ a környezetétől (Winnicott, 1960c). Winnicott a jó anya (és a jó terapeuta) (Slochower, 2017) feladataiként említi, hogy tisztában kell lennünk azzal, hogy milyen nagy jelentősége van a gyermek fejlődése szempontjából az emberi környezet és a nem emberi környezet folytonosságának, hiszen ez elősegíti a gyermeki személyiség integrációját. Fontos a kiszámíthatóan megbízható anyai viselkedés, valamint a gyermek változó szükségleteihez való alkalmazkodás, illetve a gyermek kreatív késztetései megvalósulásáról való gondoskodás (Winnicott, 1960c; Mitchell és Black, 2000)

A csecsemő, éretlenségéből adódóan, folyamatosan egy elképzelhetetlenül nagy szorongás szélén áll, amelyet az anya a kielégítő gondozás révén tud elhárítani. Ez a szorongás olyan érzéseket és következményeket jelent, mint a darabokra hullás, a folytonos zuhanás, a kapcsolat hiánya a testtel és a tájékozódási hiány. Ugyanezek később a patológiás tünetek között, súlyosan regresszív páciensek esetében is visszaköszönnek, Winnicott (1962a/2004) arra a következtetésre jut, hogy különbö-

ző személyiségzavarok hátterében a korai időszak tartási, bánásmódbeli és tárgynyújtási hiányosságai rejlenek. Az énféjlődéshez kell időbeli és térbeli integráció, perszonalizáció és az, hogy az én tárgyviszonyulást kezdeményezzen.

A korai időszakban átélt elképzelhetetlen szorongást az anya tartja távol a csecsemőtől, amennyiben empátiával tud fordulni hozzá, s a fizikai gondozás révén életben tartja, biztosítja a fizikai szükségleteit. A szeretet ebben az időszakban a testi gondoskodáson keresztül fejeződik ki, s ezeket nevezi Winnicott összefoglaló néven *holding*-funkcióknak, ami a csecsemő fizikai tartását, alátámasztását jelenti, s elvezet az integrációhoz (Winnicott, 1962a/2004; Khan és mtsai, 1974). Ezek közé tartozik a fiziológiai sérülésektől való védelem, a csecsemő különböző érzékenységről, mint például bőrérzékenységről (érintés és hőmérséklet szempontjából), hallási és vizuális, valamint gravitációs szenzitivitásról való gondoskodás. Ugyancsak ide sorolandó a babáról való nappali és éjszakai – tehát a totális – környezeti gondoskodás is, amely egyedi és megismételhető. Ahogy a változások is ide sorolhatóak, amelyek a növekedéshez és a fejlődéshez tartoznak, s amelyek alakulásához kell idomulnia a gondoskodásnak is.

Winnicott elmélete szerint az ösztönkielégülések és a tárgykapcsolatok alapja az általános bánásmód, a csecsemőről való gondoskodás. Ez a környezeti gondoskodás a csecsemő számára életfontosságú

érvédelemként szolgál. Az anyai gondoskodás sikeressége, ha a csecsemőben kiépül a létezés folytonossága, ami az énerő alapja, kialakul az „én vagyok” érzése, azaz létrejön a test és lélek egysége, az integráció. Sikertelenség esetén pedig megszakad a létezés folytonossága, túl korán kell alkalmazkodnia, nem tud a saját lényegre fejlődni, ami éngyengeséghez és dezintegrációhoz vezet, s amit Winnicott *hamis self*-ként definiál (Winnicott, 1960a, 1960c; vö. Slochower, 1996, 2017).

Ebben a korai időszakban az anya – optimális esetben – egy olyan speciális tudatállapotba kerül, amit *elsődleges anyai odafordulásnak* hívunk, s ami lehetővé teszi, hogy az empátián keresztül érzékenyen reagáljon a csecsemő jelzéseire. A kezdeti anya-csecsemő kapcsolatban, amikor a babának még nincs az anyai gondoskodástól szeparált szelfje, a környezeti ellátás még szükségképpen fiziológiai és pszichológiai is egyben (Winnicott, 1960a). Ebben a kezdeti időszakban, amely megközelítőleg az első fél évet öleli fel, a baba még az abszolút függőség állapotában van, olyannyira, hogy még nincs is tudatában függőségének, különállóságának.

Az anya tartja a csecsemőt, mind konkrétan, mind áttételesen, ezáltal egységbe olvasztja annak szenzomotoros élményeit. A jól tartó környezet adja az agresszió és a szeretet integrálásának kereteit, lehetővé teszi az ambivalencia elviselését és az együttérzés kialakulását³ (Fonagy és Target, 2005). Az integráció a környezet tartási funkció-

³ A *holding* a felnőttekkel folytatott terápiás helyzetben is lényeges tényező, hiszen a jó *holding*-környezetet ott is meg kell teremteni, különösen a súlyosan regresszív patológiákban kulcsfontosságú. Ezt az állapotot Slochower (1991) *selyemgubó-állapotnak* hívja, mely a *holding*-funkció egyik variánsainak tekinthető, ugyanúgy, mint Bálint (1997) östörös-, Mahler (1975) extrauterin matrix fogalma is. Slochower (1991, 1996, 2017) a *holding*-környezet terápiás feltételek közötti megteremtésével és vizsgálódásával is sokat foglalkozott.

jának megfelelő működésétől függ. Először az *Én* jön létre, ez egyben meghatározza azt is, hogy minden más *Nem én*, amivel az *Én* kapcsolatba kerül.

Ahogy a gyerek nő, az anya pedig *elsőleges anyai odafordulás* speciális állapotából kezd kikerülni, amely által szaporodnak a hibái, elvétései, akkor kerül a csecsemő a relatív függőség állapotába, hiszen ekkor lesz tudatában függőségi helyzetének. Ebben az időszakban (hozzávetőleg féléves kortól két éves korig), amit Winnicott relatív dependenciának hív, az anyának az a dolga, hogy a világot folyamatosan bemutassa a babának. Ennek az időszaknak a fő gondozási feladatát *handling*nek nevezte el Winnicott, ami a tágabb *holding* fogalom részét képezi, s azt fejezi ki, hogy a testhez való viszonyulásban hogy kell segíteni a csecsemőnek. Kulcsmomentuma a megfelelő bánásmód, ami révén létrejöhet a perszonalizáció, s megvalósulhat egyfajta pszichoszomatikus egység. Kedvező kimenetel esetében a bőr az ént a nem-éntől elválasztó határrá válik, neurológiailag a megfelelő izomtónus és koordináció meglétében nyilvánul meg, s ez adja meg az egyén pszichoszomatikus egységét (Winnicott, 1962a/2004).

Az „elég jó” anya fontos ismérve, hogy csecsemőjét nem pusztán viselkedése, hanem a mögötte rejlő szándékok és vágyak alapján értelmezi, azaz a kezdetektől intencionális lényként kezeli. Ebből adódóan a fizikai szintű gondoskodás mögött egy fontos lélektani mező rejlik, amelyben az anya csecsemője viselkedésének mögöttes motívációját keresi. Ez úgy tud működni, hogy az anya „kölcsonadja” gyermekének az énjét, tükröző viselkedése révén a baba a saját belső állapotait összekapcsolja a tükröző viselkedéssel, s abban – szerencsés esetben – a saját érzéseit ismerheti fel (Péley, 2004).

Azonban a már nem tökéletes anyai alkalmazkodás fokozatos bekövetkezése egyrészt hiányérzettel és fájdalommal tölti el a csecsemőt, ugyanakkor, ha ez a megfelelő időben és fokozatossággal történik, akkor építő hatást gyakorol a gyermek élményvilágára. Megtapasztalja, hogy kívánságai nem mindenhatóak, nem ő teremti meg sem a tárgyat, sem a kielégülést, hanem az anyja kedvező válaszai. Ekkor elkezd érezni a függőséget, aminek következtében tudatosul benne az is, hogy a világ nem egyetlen szubjektumból áll, hanem sokból (Mitchell és Black, 2000). A kezdeti, csaknem totális anyai alkalmazkodás megteremti a csecsemő számára a szubjektív mindenhatóság érzését, azt az illúziót, hogy az anya melle az ő saját része, amely az ő mágikus kontrollja alatt van. Az anyja feladata, hogy fokozatosan építse le a csecsemő illúzióit, amelynek következtében el tud jutni az örömelvtől a valóságelvig.

A csecsemő egyre inkább képes lesz kezelni az anya teljes alkalmazkodásának hiányát. A belső és a külső valóság összekapcsolását könnyíti meg az köztes élménytér, amelyet átmeneti vagy potenciális térként nevezett el Winnicott. Ez a fogalom egy olyan közbülső térre utal, amely a fantázia és a realitás között helyezkedik el. Ez a köztes tér szükséges ahhoz, hogy létrejöjjön és elinduljon a kapcsolat a gyerek és a külvilág között. Az átmeneti tárgyak biztosítják a korai időszakban megtapasztalt érzelmi környezet időbeli és a fizikai környezet bizonyos elemeinek folytonosságát (Winnicott, 1971/1999). Ettől az átmeneti tértől lesz az elválás, a kettéválás elviselhető, s nem traumatikus élmény, mert így olyan folyamattá válhat, amelyben biztonságosan kialakulnak az én határai addig, míg az anyát jó tárgyként inter-

nalizálni tudja. Az átmeneti tér a játékon keresztül válik az alkotás terévé: a játéktérben életre kel az átmeneti tér és a valós tér tárgyai jelentéssel telítődnek (Péley, 2004)

Habár a potenciális tér az anya és a gyerek közötti fizikai és mentális térben alakul ki, a későbbiekben azonban normál fejlődés esetén lehetősége lesz rá, hogy kifejlessze saját képességét a potenciális terek létrehozására. Például a játszásnak és a kulturális élménynek, s a kreativitásnak a helye egyaránt az egyén és a környezet (tárgy) közötti potenciális tér (Winnicott, 1971/1999). Azaz az átmeneti tér a lehetőségek tere: a tapasztalatainkból, élményeinkből álló mentális tér megteremtése a rendelkezésünkre álló fizikai térben. A külvilágban a potenciális tereknek tehát mind a korai, anyai együtt-léttel kapcsolatos, mind a külvilág elemeit tartalmaznia kell (Bergman, 2004).

Az átmeneti jelenségek használata ezért aztán nagy segítség a csecsemőnek, s ha ez nem sikeres, az a fejlődését hátráltatja. Ugyanakkor Spocknak írott levelében arról elmélkedik Winnicott (1962c/2004), hogy az átmeneti tárgyak használatára való képtelenség mellett a másik nehézség az, amikor a baba valami olyanban talál megnyugvást, ami az anya és ő közé kerül. Olyan csecsemőkre gondol itt Winnicott, akik szívesebben fekszenek kiságyukban az ölben tartás helyett, akik az ágyukban könnyebben megnyugszanak. Ezek vagy nagyon szorongó vagy negatív érzéseiket túlkompenzáló anyák gyermekei, akik számára túl nehéz anyjuk kedélyállapotának elviselése. Ezért szívesebben fogadnak közük egy közbeszó tárgyat, ami lehet akár játék vagy egy elválasztó üveg (Winnicott, 1962c/2004).

Winnicott maga is kifejezésre juttatja egy esetleírásában, hogy a fizikai környezet milyen szerepet játszhat a korai anyai funk-

ciók sérülése esetén. Azt mutatja be, hogy előfordul, amikor valaki a fizikai környezetben keresi azt a kielégülést, amit a társas, emberi környezetében nem kapott meg. Ha a szüleitől nem részesült abban a biztonságban, gondoskodásban, ami számára kellőképpen biztosította volna, hogy elmerülhessen vágyaiban és gondolataiban, akkor ezt a hiányt próbálhatja betölteni az életében a siklórepüléssel és a könnyűbúvárkodással. Ezek azzal az élménnyel ajándékozták meg, hogy valami láthatatlan erő tartja, alátámasztja és ő függeszkedhet, leereszkehdhet és alámerülhet, miközben mindvégig biztonságban érzi magát. Tehát utólag a fizikai környezet segítségével próbálja pótolni azt a hiányt, amit a korai időkben elszenvedett (Mitchell és Black, 2000).

A korai anyai funkciók nem kevésbé fontos harmadik pillérét alkotja a *tárgynyújtás*. Noha szervesen kapcsolódik az első két funkcióhoz, ennek környezetpszichológiai tárgyalása szétfeszítené a jelen tanulmány kereteit, itt csak röviden érintjük a témát. A tárgynyújtás mint gyermekgondozási aspektus a tárgykapcsoltság (vagy énkapcsoltság) kialakulásához vezet. Ez pedig az énnövekedés egyik fontos összetevője, s arra utal, hogy a csecsemőnek szüksége van az anyai éntámogatásra, teljes mértékben függ tőle, az anya részéről pedig tökéletes adaptációra van szükség. Tehát a tárgynyújtás megelőzi a tárgykapcsolat kialakulását, az pedig elvezet a tárgyhasználatáig (Winnicott, 1971/1999).

Az elég jó környezet (értsd anya) gondoskodik a csecsemő elvárásához igazodó tárgynyújtásról, azaz lehetővé teszi csecsemőjének, hogy az létrehozza a tárgyat, ami a baba számára az onnipotencia érzésével jár. Ez úgy történik, hogy a környezet tárgyakat kínál fel oly módon, hogy

a csecsemő képes legyen a tárgy megalakítására. A babának egy halvány elvárása, körvonalazatlan szükséglete keletkezik, amit az érzékeny és adaptív gondozó/anya megért és ennek megfelelő tárgyat nyújt vagy cselekvést végez. Ennek következtében a baba arra kezd el vágyani, amit a mamája nyújt. Így kezd magabiztos lenni abban, hogy amire vágyik, megvalósul, azaz létrehozza, vagyis tárgyakat és „világot” képes alkotni. Az anya egy rövid ideig megengedi neki ezt az onnipotencia érzést (Winnicott, 1962a/2004). A tárgykapcsoltságtól a tárgyhasználatig való átmenethez tartozó segítség az átmeneti tárgy (Péley, 2004).

Összegezve a fentieket: vélekedésünk szerint a jó anyai bánásmód winnicotti fogalmait, azok lényegét, igen gyakran tetten érhetjük a szociofizikai környezetben. A térrel, a tárgyakkal való bánásmód, amely a baba gondozása körül/közben zajlik, sok olyan jellegzetességre rávilágíthat, amelyekben egyértelműen tükröződnek a Winnicott által bevezetett *holding*, *handling* és tárgynyújtás szociofizikai környezetbeli leképeződései. A tanulmányban alább pszichoanalitikus szemléletű csecsemőmegfigyelések jegyzőkönyvei, beszámolóai alapján, kvalitatív tartalomelemzési módszerrel dolgozva kísérletet teszünk a winnicotti elmélet *holding* és *handling* funkcióinak tetten érésére, ezeknek a szociofizikai környezetben való leképeződését keressük és vizsgáljuk. Ehhez röviden ismertetjük a csecsemőmegfigyelés célját és alapelveit.

Csecsemőmegfigyelés

A csecsemő- és gyermekmegfigyelés hosszú múltat tudhat maga mögött, ennek részletes leírását magyarul is olvashatjuk például Hámori (2015, 2016), Halász (2018) és Rajnik (2010) munkáiban. A csecsemőmegfigyelés speciális résztvevő megfigyelői módszer, melyet Esther Bick dolgozott ki 1964-ben kifejezetten oktatási céllal. A módszere pszichoanalitikus gyermek- (és egyes helyeken a felnőtt-) pszichoterapeuta képzés részévé és fontos aspektusává vált.⁴ Célja a korai tapasztalatok és a csecsemőélményvilágának jobb megismerése.

A megfigyelő egy-két éven át, hetente egy alkalommal egy órán át megfigyel egy anya-csecsemő párost a saját otthonában. A résztvevő megfigyelés módszere sajátos beállítódást követel a szakembertől, hiszen a családon belül érzi magát. Ám mégis távolságot kell tartania a családtagoktól úgy, hogy a megfigyelői pozíciót tudja tartani, amelyből megfigyelheti a családbeli történéseket. A megfigyelés mellett a tapasztalatairól jegyzőkönyvet vezet, amelyben leírja a megfigyeléseit az anyáról és a csecsemőről, a családtagok közti interakciókról, a kisbaba fejlődéséről. Mindemellett nagy fontossággal bír, hogy rögzítse az általa átélt érzéseket, a benne zajló történéseket, gondolatokat, illetve szomatikus reakciókat is. Ezeknek megbeszélésére sor kerül a csoportos szupervízió is, ahol a csoporttagok visszajelzései, reakciói által jól láthatóvá válik, hogy a megfigyelő miképp vesz részt a helyzetben, milyen kapcsolata alakul ki a megfi-

⁴ Magyarországon elsőként az I. számú Gyermekklinika tartottak kísérleti jelleggel csecsemőmegfigyelés kurzust 1986 és 1988 között, majd 1989-től az Ego Klinika megalakulásával az itt folyó gyermekterápiás oktatás szerves része lett a csecsemőmegfigyelés (Halász, 2018).

gyelt családtagokkal és a történések mögötti érzelmi jelentések is megérthetővé válnak (Bick, 1964, 1976; Rajnik, 2010).

A csecsemőmegfigyelés szociofizikai aspektusainak vizsgálata ismereteink szerint nem rendelkezik előzménnyel a nemzetközi szakirodalomban sem. Maga a csecsemőmegfigyelés önmagában persze gazdag elméleti háttérrel rendelkezik, Winnicott megfigyeléseinek és elméleteinek alapul, illetve azokkal összevető megfigyelést dokumentált például Spelman (2013). Munkájában 15 hónapon át, heti 50 perces megfigyeléssorozat révén követte végig egy újszülött fejlődését és az anyával, családdal alakuló interakcióit. Tapasztalatait írásban rögzítette és a winnicotti teória egyes elméleti fogalmai (pl. a tartalmazás) mentén elemezte a tapasztalatait, illetve a saját – megfigyelői státuszának – jelenlétének szerepét, jelentőségét, áttételi funkcióját.

A csecsemők fejlődésének vizsgálatára a pszichoanalitikus csecsemőmegfigyelésen túl egyéb lehetőségek is adódnak. Ilyenek részben a laboratóriumi megfigyelések (Rustin, 2006), részben a videotechnika segítségével rögzített megfigyelések, amelyek lehetőséget teremtenek arra is, hogy a baba-mama interakciók pillanatnyi rezdüléseit, apró finomságait is rögzítsék, ezáltal elemezhetővé tegyék. A videóra rögzített megfigyelések analizálása és az abból levonható tanulságok óriási előnye még az is, hogy beépülhettek a baba-mama terápiák rutinjába (Stern, 1995; Hédervári-Heller, 2008). Hiszen a módszer a csecsemő meg-

figyelhető készségeinek, interakcióinak monitorozásán túl lehetőséget kínál arra is, hogy a megfigyelő megkonstruálhassa elképzelését a háttérben zajló tudatlan érzésekről és folyamatokról, amely a Bick-féle megfigyelésnek is az egyik legfontosabb aspektusa (Hámori, 2016).⁵

VIZSGÁLAT

Adatgyűjtés

A vizsgálat tárgyát olyan csecsemőmegfigyelési jegyzőkönyvek és beszámolók alkotják, amelyek az Ego Klinika gyermekterapeuta-képzésének csecsemőmegfigyelési modulján készültek, tanulmányi céllal 2006 és 2016 között. A tanulmány kilenc jegyzőkönyv feldolgozásából készült,⁶ amelyek terjedelme összesen 543 gépelt oldalnyi volt. Az egyes jegyzőkönyvek terjedelmüket tekintve eltértek egymástól, akadtak rövidebb (30-40 oldalas) beszámolók, de 100-130 oldalas, igen részletes és személyes hangú jegyzőkönyvek is. A pszichológusok a jegyzőkönyv rendelkezésemre bocsájtása mellett az általuk megfigyelt családokkal együtt írásos beleegyezésüket adták a jegyzőkönyv kutatásainkban való felhasználásához. A kutatás az Ego Klinika jóváhagyása és támogatása mellett zajlott.

A tanulmányaikat folytató pszichológuskollégák a képzés keretében, a módszernek megfelelően egy-másfél éven át, heti egy alkalommal látogattak egy családot

⁵ Ilyen típusú kutatások folynak hazánkban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pszichológia Intézete Korai Fejlődés Kutatócsoportja keretein belül, Hámori Eszter vezetésével.

⁶ Részben egykori csoporttársakhoz, munkatársakhoz fordultunk, illetve ismerősi körből való ajánlások alapján kerestük fel a kollégákat. Ezúton köszönjük a kollégáknak, hogy jegyzőkönyveiket rendelkezésünkre bocsájtották. Köszönettel tartozunk az Ego Klinikának is, hogy támogatták munkánkat.

a baba születésétől kezdődően kb. másfél éves koráig. A családok tájékoztatást kaptak arról, hogy a képzés részeként és követelményeként vesznek részt a megfigyelésben. Ennek tapasztalatait a képzésben szakmai keretek között a szakemberek megbeszélik, zárásként pedig írásbeli összefoglalót készítenek, ahol a csecsemő fejlődésével, megfigyelésével kapcsolatos észrevételeiket rögzítik, a családok anonimitását és beazonosíthatatlanságát mindvégig maximálisan tiszteletben tartva. A megfigyelésben kizárólag olyan családok vettek részt, akik ezeket a feltételeket vállalták, minden elemét tudomásul vették. A megfigyelési jegyzőkönyvekben, beszámolóikban szereplő személyek, családok azonosíthatatlansága érdekében az adatokat (név, lakóhely, informatív jellemzők) az esetek többségében már a megfigyelők megváltoztatták. Ahol ez esetleg még sem történt meg, ott a kutatás során ezt mi megtettük. Így a megfigyelt családok kiléte egyáltalán nem beazonosítható.

A megfigyelést végző pszichológusok többsége (8 fő) nő volt, és egy férfi kolléga jegyzőkönyve is részt vett az elemzésben. Mindannyian a gyerekterapeuta-képzés kezdetén álltak. Noha képzettségüket és munkatapasztalatukat tekintve heterogén csoportról beszélhetünk, de pályakezdő nem volt a csoportban. Földrajzi tekintetben az ország különböző pontjain zajlottak a megfigyelések, többségük Budapesten és az agglomerációban, de egy dunántúli és egy tiszántúli nagyobb városban is.

A képzés kezdetén a megfigyelők számára a képzőhely körvonalazta a megfigyelés szempontjait, amely szerint a csecsemő fejlődését, az anya-gyerek interakciókat, továbbá a megfigyelő saját érzéseit, akcióit és interakcióit kellett monitorozniuk.

Kutatói kérdés

Kutatási kérdésünk arra irányult, hogy a megfigyelés megadott szempontjait, a vizsgálandó jelenséget milyen kategóriarendszer szerint szemlélik, közelítik meg a megfigyelők, illetve ebben a szempontrendszerben milyen módon jelenik meg a szociofizikai környezet?

Adatelemzés

A vizsgálathoz a kvalitatív elemzési technikák közül a *Grounded Theory* (GT) (Corbin és Strauss, 2015) módszerét találtuk legalkalmasabb megközelítési módnak.

A *lehorgonyzott* vagy *megalapozott elmélet*ként is ismert módszer eredetileg Glaser és Strauss (1967) nevéhez fűződik. Azt a célt szolgálja, hogy felfedezzessük és megérthessük a kutatásban részt vevő egyének vagy csoportok megélt tapasztalatait, s azok jelentéseit. A GT mint kutatási módszer egyik lényegi tényezője az a tudományfilozófiai háttér, amelynek segítségével megérthetővé válik a szemlélet. Ennek egyik szerves aspektusa a fenomenológiai megközelítés, amely a személy szubjektív tapasztalatára helyezi a fő hangsúlyt, ezáltal szervező elvvé válik a világmegtapasztalásában. Az interpretatív elemzés a „belülről” jövő tudásra hagyatkozik, tehát ezek a vizsgálatok az emberek világát, szituációik, gondolataik, érzéseik és tetteik leírásával és a résztvevők életének és hangjának ábrázolása segítségével kívánják megragadni.

Az interpretatív megközelítés lényege, hogy a jelenségek interpretációk útján ismerhetők fel, mert közöttük olyan kapcsolatok vannak, amelyek folytonosan (újra)konstruálódnak (Gelencsér, 2003; Charmaz, 2013).

A konstruktivista szemlélet szerint a társadalmi jelenségeknek nincs egyetlen helyes és igaz értelmezése. Ugyanannak a jelenségnek különböző személyek (illetve elemzők) más és más értelmet tulajdoníthatnak. Így a tudományos megismerésnek is csak az lehet a célja, hogy feltárja a tudáskonstrukciókat, amelyekben a kutató és a kutatás résztvevője kölcsönhatásban áll, azaz közösen alakítják ki a tudományos tudást.

A kvalitatív GT-kutató nyíltan vállalja, hogy már témaválasztásával is belevízi saját személyiségét a kutatás menetébe. Az a legfőbb törekvése, hogy a másik ember szubjektív valóságát ismerje meg, és nem az objektív valóságot kutatja. Így a reprezentativitás sem szempontja, csak az adott, egyedi jelenségek magyarázatában érdekelt. Ugyanakkor feltételezi, hogy az általánosság különböző szintjein megfogalmazott elmélet elengedhetetlenül fontos a társadalmi jelenségek mélyebb megismeréséhez (Gelencsér, 2003).

A GT a személyek közt zajló történések és interakciók mintázatait kutatja, illetve a közöttük végbemenő cselekvésekre, azok folyamataira kíváncsi, továbbá arra, hogy mi történik a cselekvőkkel, a mintázatokkal bizonyos körülmények között. Szemléletére jellemző a történések, tapasztalatok kontextuális látásmódja, vagyis minden jelenséget a maga beágyazottságában szemlél. Azt vallja, hogy csakis így válhat megérthetővé minden folyamat, akció, interakció és érzelem (Rác és mtsai, 2016). A GT fontos jellemzője, hogy strukturált közelítését adja a társas, a szimbolikus, valamint a kontextusfüggő magatartásformáknak (Mitev, 2012).

Az élményvilág megtapasztalásához és megértéséhez induktív logikával juthatunk el eszerint a megközelítés szerint dolgozva,

az adatok szisztematikus elemzése által. Ezzel a technikával, mikroelemzés révén, az élet mindennapi mozzanatait, a rutinszerűen ismétlődő hétköznapi cselekvéseket, reakciókat ragadhatjuk meg.

A jelen vizsgálatban családok otthonában lezajlott, pszichoanalitikus szemléletű csecsemőmegfigyelések jegyzőkönyveit dolgoztuk fel. Kutatási kérdésünk szerint a szociofizikai környezeti jellemzőkre fókuszáltunk. A megfigyelési jegyzőkönyvek elemzésekor az volt a célunk, hogy folyamatos és szisztematikus elemzéssel feltárjuk az egyes események mögött húzódó jelenségeket, különböző érzések, vélekedések, cselekedetek vagy a mögöttes, kevésbé explicit érzelmi viszonyulások jelentésrétegeit.

Ehhez első lépésben a – GT-elemzés menetének megfelelően – a jegyzőkönyvek szövegéből nyert nyers adatokat fogalmakká tömörítettük, hogy aztán ezeket egy logikus és rendszerezett magyarázó sémába rendezzük. A vizsgálat első lépését a jegyzőkönyv szövegének teljes átolvasása jelentette. Aztán a szöveget kis egységekre tördelve mikroelemzésnek vetettük alá, a darabokra szedett adatokhoz fogalmakat rendeltünk, s így nyílt kódokat képeztünk (Corbin és Strauss, 2015). Állandó összehasonlítással és kérdésfeltevések segítségével kristályosodtak ki a kódok, s váltak elkülöníthetővé a többbitől.

A kódolás alatt azt a folyamatot értjük, melynek során meghatároztuk adataink jelentéskörét. A lehorgonyzott elméleti kódolás azt jelenti, hogy a kódokat az adatok vizsgálata közben alkotjuk meg, miközben ismételten interakcióba lépünk velük és kérdéseket teszünk fel velük kapcsolatban. A kialakult hierarchikus kódrendszer első szintjét a nyílt kódok képezik, amelyek

egyben az adatredukció első lépcsőjét jelentik. A gondolati egységekhez rendelt fogalmak, a közöttük lévő összefüggések mentén kategóriákba rendeződtek, ezek váltak a szelektív kódokká. Az axiális kódok pedig a kategóriák és azok dimenziói közti kapcsolatot jelzik (Charmaz, 2013).

A kategorizálás révén kialakult kódrendszer érdekes mintázatot mutatott (Tóth-Varga és Düll, közlésre elfogadva), ugyanis a szociofizikai tényezők egy része jól beilleszthetőnek tűnt a winnicotti teóriából ismert fő anyai funkciók közé. Ennek a felismerésnek a hatására, noha a GT módszerre nem előzetesen megfogalmazott hipotézisek igazolására vagy cáfolására szolgál, mégis segítségül hívtuk a teoretikus ismereteket is. Ez nem előzmény nélküli a kutatómódszertanban, hiszen Miles és Huberman (1994, idézi Corbin és Strauss, 2015) nyomán egy olyan elemzési technikát alkalmaztunk, amelyben a szakirodalmak alapján kialakított fogalmak listája is a segítségünkre szolgált. Ezeket vetettük össze a tényleges adatokkal, s végül a kettő figyelembevételével alkottunk egy kódlistát. Bár a GT eredeti megalkotói Glaser és Strauss nem egységes nézőpontot képviseltek abból a szempontból (sem), hogy megengedhető-e a szakirodalomban már létező fogalmak használata, ugyanis míg Glaser élesen elzárkózott előle, mert az elméletalkotást így erőltetettnek vélte, addig Strauss és Corbin ezt megengedhetőnek tartotta (Mitev, 2012).

A kódlista a GT-módszer esetében maga is az elemzés eredményének tekinthető, így alább, az Eredmények című részben mutatjuk be azt.

A winnicotti elmélet alapján (1960c, 1962a, 1962b, 1962c/2004, 1963/2004) a fő anyai/gondoskodási funkciók leírására és annak magyarázatára vonatkozó elméleti

anyagból kiindulva készítettünk egy leírást (elméleti kódlistát), amelynek elemei jól jellemzik a *holding* és *handling* funkciókat. Ez a leírás is természetesen erősen kapcsolódik a kutatók személyéhez, hiszen a választás itt is valamelyest személyre szabott, kutatótól függő, ahogy ez a fenomenológiai gyökerekkel bíró GT esetében fontos jellemző (Rác és mtsai, 2016; Somogyi és mtsai, 2018). Tehát az elméleti megközelítésnek is egyfajta interpretációja jelenik meg itt, mely valamelyest a saját kutatói szemüvegünkön keresztül láttatja a Winnicott által legfontosabbnak vélt anyai működésmódokat.

A teoretikus kódlistát összevetettük az általunk kidolgozott nyílt kódokkal, s megnéztük milyen olvasatuk van. Azt tanulmányoztuk, hogy a GT-módszerrel kapott kódjaink kapcsolódnak-e valamiképpen a winnicotti elméletben megjelenő anyai-gondozói funkciók fogalmaival. Célunk ezzel nem az elmélet igazolása volt, a teoretikus kódrendszer miatt új téziseket sem fogalmaztunk meg. Azonban érdemesnek láttuk bemutatni, hogy a fontos anyai funkciók, amelyek az egészséges személyiség kialakulásának alapjai, a szociofizikai környezeti tényezők tanulmányozásával, illetve fókuszba állításával is vizsgálhatók, tetten érhetők. Ezáltal pedig a személy és környezete állandó tranzakcióját, egymásra való folytonos hatását és dinamikus kapcsolatát is szemléltetjük.

EREDMÉNYEK

Általános kutatási kérdésünk tehát az volt, hogy a jegyzőkönyvek tartalmazzak-e a szociofizikai környezetre vonatkozó olyan látens utalásokat, amelyekkel esélyünk nyílik annak vizsgálatára, hogy a szociofizikai

térben is egyértelműen leképeződnek a keresett korai anyai funkciók megnyilvánulási formái. Ez az elméleti keret egyfajta konceptuális vezérfonalként szolgált, egy újfajta, komplexebb kódrendszer kialakítását is lehetővé tette a rendelkezésre álló adatokból. Az elmélet által kialakított kódlistánk a következő volt:

Szelektív kódként tekintettünk a fő anyai funkciókra (*holding*, *handling*, tárgynyújtás), axiális kódként pedig az alájuk besorolt jellemzők némelyikére tekintettünk, és szükség esetén összevontunk olyanokat, amelyek hasonló tartalmakkal bírtak. Ezen axiális kódok nyílt kódjait az általunk elkészített kódrendszer nyílt kódjai képezték.

Első szelektív kódként a *Holding* funkciót (Winnicott, 1960c; 1962a, 1962b/2004) határoztuk meg, amely alá az alábbi tartalmakat soroltuk, axiális kódokként kezelve ezeket:

1. Alátámasztás/tartás,
2. Gondoskodás a
 - a. bőrérzékenységről,
 - b. vizuális érzékenységről,
 - c. hallási érzékenységről,
 - d. gravitációs érzékenységről,
 - e. sérülésektől való védelem,
3. Totális környezeti gondoskodás.

Második szelektív kódként a *Handling* funkciót (Winnicott, 1962a; 1963/2004) tekintettük, mely alá az alábbi tartalmakat soroltuk, mint axiális kódokat:

4. Megfelelő izomtónus és koordináció biztosítása,
5. Testhez való viszonyulás elősegítése.

A megalapozott elmélet révén kialakult kódrendszerünk nyílt kódjait tanulmányozva azt tapasztaltuk, hogy az általunk fogalmaként megnevezett kódok jól besorolhatóak a teoretikusan kialakított kódrendszerünk-

be. Eszerint a teoretikus kódok némelyike képezi a kategóriákat, amelyek alá az általunk létrehozott kódok fogalmakként határozhatóak meg, amelyek gyakran leírhatók tulajdonságaik és dimenzióik révén. Tehát az általunk *Térhasználati jellegzetességek*, *Tárgyhasználati jellegzetességek*, *Proximikai megfigyelések és Poszturális jellegzetességek* elnevezéssel illetett axiális kódok alá sorolt nyílt kódok az alábbiak szerint illeszkednek az elméletvezérelt kódrendszerbe. Az új kategóriarendszer axiális kódjaként tekintettünk a teoretikus kódokra.

A *holding*-funkció szociofizikai jegyei (axiális kódjai)

1. Alátámasztás/Tartás

A *Holding* funkció első axiális kódja az *Alátámasztás/Tartás* nevet viseli, amely alá olyan nyílt kódok sorolódtak be, amelyek egyrészt az alátámasztás *biztos vagy bizonytalan voltát* jelzik, másrészt olyanokat, amelyek a tartás jellegéről informálnak bennünket, aszerint, hogy *személyhez vagy tárgyhoz kötődik* az alátámasztás. Ezeket a kódokat olyan helyzetekben adtuk, amikor a baba-mama helyzete dinamikus, azaz valamilyen mozgásban van(nak), akár úgy, hogy a csecsemő az anya ölében helyezkedik el, akár a baba ül, ringatózik a hintaszékben vagy utazik a babakocsiban, esetleg az autóban, azaz többnyire olyan helyzetekben alkalmaztuk, ahol a *tartás*, a ringatás, az elsődleges. Ezek természetesen nem vagyilagosan adható kódok. Hiszen az alábbi példa is szemlélteti, hogy milyen az a helyzet, amit a megfigyelő biztonságos helyzetnek lát, s ami – jelen esetben – személyhez kötött.

„Ekkor [az anya] az egyik karjára fektette arccal kifelé, úgy hogy Marci feje a tenyerében volt, és felpattant. Kimentek a fürdő-

szobába kisollóért. Hirtelen nem tudtam, hogy is fogja csak az egyik kezében Marcit, mint egy amerikai focilabdát, és annyira gyorsan mozgott vele, mintha egy focipályán lennének. A fürdőből visszafelé jövet figyeltem meg, Marci teljes biztonságban lóg a karján [...]” (M, 23)

Az alábbi bejegyzést pedig egy megfigyelő akkor rögzítette, amikor az apa kezében igen csak bizonytalanul látta a babát:

„[Az apa] először a vállára fektette Somát, majd gyorsan felém fordította térdére ülve, magától távol tartva. Soma nagyon fancsali képet vágott, grimaszolt, úgy tűnt nincs jó helye, sírni kezdett. A feje ingadozott, karját, törzsét megfeszítette, bizonytalanul tűnt az apa kezében. Az apa próbálta megtalálni a megfelelő tartást, karba ültette, vállra vette, majd két alsó karját összekulcsolva, csónakszerűen hasra fektette, kereste a jó fogást.” (F, 21)

A tárgyhoz kötődő ringatás példája ugyanannak a megfigyelőnek a leírásából:

„Magda Bogival átül a kanapén közelebb Soma székéhez, és a lábával elkezd ringatni a széket, nekem ez kissé durvának, döcögősnek tűnik.” (M, 23)

A dinamikus tartásra vonatkozó példák mellett – a kódok gyakorisága miatt – meg kell említeni azokat a leírásokat is, amik a *babák fekvőhelyeit* írták le, többnyire aszerint jellemezve, hogy milyen érzést közvetít a megfigyelő számára. Ez úgyszintén két szempont szerint vált csoportosíthatóvá. Itt is tanúi lehetünk a *biztonságos-bizonytalan* ellentétpár, illetve a *puha, kuckós, otthonos*, valamint *kemény, hideg* jellemzőkkel illetett fekvőhely leírásának, vagyis ezek a kódok inkább statikus helyzetekre, az *alátámasz-*

tásra vonatkoztak, sokkal kevésbé a dinamikusabb jelentésrétegű tartásra.

Előfordul, hogy a helyzet nem jelent meg explicit veszélyként, hiszen a jegyzőkönyv írója, csak mintegy rögzíti a helyzetet, de nem hangsúlyozza a veszélyt, ugyanakkor az olvasó nagyon is érzi azt, mint például az alábbi leírásban.

„Miután a pelenkázás befejeződött, az anya még elszalad pisilni, meg kezét mosni. Addig T-t otthagyja a pelenkázón.” (C, 27)

Máskor pedig olyan bejegyzések is megjelennek, amikor egyértelműen félti a megfigyelő a babát, s ennek hangot is ad.

„Az ablak és a radiátor előtt egy kinyitott szárító, annak jobb oldalán egy félbehajtott törülköző, azon a baba plédje. Anya ráfekteti a kicsit, az egész inog, a kicsi minden mozdulatára nekiütődik a [mosdó]kagylónak. [...] Nagyon igyekszem, hogy ne látszódjon az arcomon semmi, mennyire féltem és sajnálom a babát azon a ruhaszárítón.” (J, 66)

A baba földre tévése, földön hagyása is olykor különös konnotációval bír, egyértelműen érezteti a megfigyelő a rossz, hideg, rideg „alátámasztást”.

„Anyja lerakja a földre tett játszószőnyegre, kíséri is ezt mondatával: »na, leraklak« [...] számomra olyan rossz helyen van a pici, nekem át kell lépnem, hogy apának bemutatkozzak.” (J, 51)
Vagy: „Durva a föld, amire leteszi a babát, a korábbi rossz támaszok jutnak eszembe róla, színes, összerakható szivacs puzzle van a földre rakva, én keménynek gondolom, de lehet, csak én.” (J, 177)

A fenti leírások éles ellentétet képviselnek azokkal szemben, amikor a puha, meleg,

kuckós fekhelyeket mutatják be a megfigyelők, amelyek, a leírást látva is melegség-érzettel töltik el az olvasót, olyan helyek, ahol biztonságos lenni, mint az alábbi, alig egy hónapos baba birodalma:

„A kiságy fölött, a szoba »baba-részén« egy aranyos kis tapétacsík fut körbe pitypangokkal, manókkal. [...] E. »körbebarikádozta« a kiságyban, a feje tetejénél egy plüssfigura, a teste vonalában a másik oldalon egy hosszúkás szivacs, textillel bevonva, ami mintha direkt ezért készült volna, hogy az elgurulást megakadályozza.” (N, 17, 18)

2. Gondoskodás

A második axiális kódot a *Gondoskodás* címkével illettük, amely alá a bőrérzékenységről, a vizuális és hallási, valamint gravitációs érzékenységről való gondoskodást soroltuk, kiegészítve a sérülésektől való védelemmel. Ezek gondoskodnak arról, hogy a baba szenzomotoros élményeit egységbe olvasszák.

a) a bőrérzékenységről

A *bőrérzékenységgel* kapcsolatos megfigyelői feljegyzések két csoportba voltak sorolhatók: az *érintések* és a *hőmérséklet* szempontjából említődtek meg. Míg az érintések *finom és durva* ellentétpár mentén tagolódtak két csoportba, a hőmérséklettel kapcsolatos jelentések a *hideg-meleg* ellentétpár mentén különültek el.

„Most jóval hűvösebb van a szobában, jól felöltözve is fázom egy kicsit [...] O. újra sírni kezd, ekkor [anyja] tisztába teszi. Amikor kibontja, reszketni kezd. Én kekesnek látom az ujjá végét és a száját. E. [az anyja] hangosan morfondírozik: lehet, hogy fázik? [...] de a reszketés nem marad abba. (Nekem rossz

ézés nézni, mennyi ideig van kibontva.) (N, 25)

„A lakásban meleg van és kicsit elhasznált a levegő. A baba mindig melegen van öltöztetve, és a takaró is vastag. Szerintem túl van öltöztetve ezt már máskor is éreztem így.” (J, 44)

Az érintések, a mozdulatok, a babához kapcsolódás testi szinten való megnyilvánulása is gyakran megjelenő motívum a jegyzőkönyvekben, melyek a *holding*-funkciók fontos jegyei.

„Most is a karjánál fogva teszi le, előbb kicsit oldalára fekteti, onnan a hátára dőccen kicsit. Felém néz, nyújtja felém a kezét, mintha azt akarná menjek oda hozzá, húzna magához. Nagyon rossz ézés, hogy nem foghatom meg [...]” (J, 307)

b) a vizuális érzékenységről

A megfigyelők által érzékelt és rögzített *vizuális érzékenységgel* kapcsolatos meglátások a mennyiség mentén tagolódtak: időnként a baba szemszögéből tekintve vizualitás szempontjából *ingerszegény* környezetet írtak le, illetve a *túl sok vizuális ingerrel* ellátott eseményeket rögzítették, amelyet leginkább a gyerekjátékok, illetve a televízió vagy számítógép képernyője szolgáltat. Természetesen a két véglet közti középút is megjelent, mint a baba számára kellemes, ingergazdag, de még nem túlingerlő közegként írták le, mint az alábbiakban.

„Barnabás egy retro mintás lepedőt kap, ami nem szokványosan unalmas fehér színű, hanem amin lehet mit nézegetni, tele van formákkal és ábrákkal. Szemmel láthatóan nagyon tetszik neki és anyja is megjegyzi, hogy annyira szeret ezen a kis helyen lenni.” (A, 416)

Az következő bejegyzésben a megfigyelő próbál behelyezkedni a baba pozíciójába, hogy átélje, mit is láthat, milyen környezetet detektálhat maga körül, milyen vizuális ingerek érik.

„Körülötte a mózeskosár fehérrel bélelt magas fala, egy picit tán lát a világoskék szalagból, ami a kosár fülére kívülről van kötve, ezen kívül a pasztellszínű plafon, a falak, és a pasztellszínű állólámpa teteje lehet a látóterében. (Nem túl ingergazdag hely.)” (B, 15)

Ennek ellenkezőjét rögzíti a megfigyelő, ugyanannál a családnál pár hónappal később:

„Dani hanyatt fekszik, körben mindenhol játékok. Fölötte egy új forgó, zenélő. [...] Dani nem érzi jól magát, így Lili [az anya] a hátára fordítja, és a szájába teszi a cumiját. Megnyugszik és a szeme sarkából a háta mögött zajló játék felé sandít. Közben Lili felhúzza a zenélő játékot és elmondja, hogy [...] most ezt rakta föl, hogy Danika ne mindig ugyanazzal játsszon. Dani figyeli a körben forgó zsiráfokat. Kata [a testvér] odajön és meglóbalja a forgó játékot: »hinta-palinta« -kántálja közben. Dani [...] mozdulatai nem nyugodnak, bele-belekap az oldalt felakasztott színes zörgő játékokba és panaszkodik hangosan. Lili odajön, benéz hozzá. Most épp egy rágókát ad a kezébe: »Na még ezt is fogd meg! « (Nem értem, hogy miért kell még valamit megfognia?)” (B, 80)

c) a hallási érzékenységről

A *hallási érzékenységgel* foglalkozó bejegyzések is mennyiségi szempontból különböztek el, a *néma, zavaró csönd* és a *túlságosan hangos* környezeti ingerek mellett elkülöníthetővé vált egy *állandó alapzaj*ként

funkcionáló állapot, amelyet leggyakrabban a rádió, a televízió vagy az anya folyamatos közlésvágya biztosított.

Előfordul, hogy a babához intézett beszéd, amelyet nagyon jónak tart a megfigyelő is, hiszen az anya általa segít babájának megértetni a saját és mások érzéseit, a világot, mégis átcsaphat valami zavaró folyamatba, amikor a történések folyamatos és állandó narrálása érezhetően valaminek a pótlékeként jelenik meg, mint az alábbi példák esetében is.

„»Látom betört a körmöd. Lakjál jól! Hallod? Péter beindította a fűrészt! Ha nagy leszel, te is akarsz fát vágni?« Kicsit zavart, hogy ilyen sokat beszélt Marcihoz, aki láthatóan teljesen átadja magát az évésnek. [...] Ne felejs el levegőt venni!” (M, 22) „»Hát jól aludtál? Most mit fogunk csinálni? Fáj a pocid? Biztos kakilnod kell! Vagy éhes vagy? Kérsz cicit?« [Az anya] próbálta kitalálni és értelmezni Marci jelzéseit, és ahogy beszélt hozzá, az volt az érzésem, hogy magát nyugtatja a beszéddel, semmint Marcit.” (M, 23)

Sokszor az egyedüllét ellen kell, hogy biztosítson az anya valami folyamatos hangforrást, ami gyakran a televízió szokott lenni:

„A TV félhangosan megy O-tól kb. 2,5 m-re. Hogy lássam O-t a TV és közé kell ülnöm. Kicsit zavar a TV, főleg később, amikor beszélgetni kezdünk, és E-nek [az anya] nem jutott eszébe, hogy levegye a hangját. Még mielőtt leültem megkérdeztem, jó-e, ha ide ülök, mert az volt a benyomásom, hogy előtte E. ült azon a széken és TV-t nézett. E. azt mondja, persze.” (N, 27) „Végig szól a TV, nem is halkan, nehéz nem arra figyelni (a múltkori alkalom óta úgy érzem, biztos ezzel enyhíti a magányát).” (N, 32)

A túl hangos környezeti ingerekre is gyakran van példa, az alábbi esetben egy otthonról bonyolított munkahelyi konferenciabeszélgetésről van szó, ami zavaró mind a megfigyelő, mind az anya számára.

„Az apa túl hangosan beszél a mikrofonba – anya meg is jegyzi a babának, hogy «apa üvölt»”. (C, 40)

d) a gravitációs érzékenységről

A *Gravitációs érzékenység* védelme sok szempontból rokon az elsőként leírt *Alátámasztás/Tartás* kódunkkal, hiszen a jó tartás megakadályozza a leeséstől való félelmet, mert a jó tartás védelmet biztosít, ezért végül nem is tartottuk szükségesnek különválasztani őket.

e) a sérülésektől való védelem

Hasonló helyzetbe kerültünk sérülésektől való védelem kódja ügyében is, hiszen ez szintén jelentős átfedést mutat az előzővel, ám ennek különállóságát megtartottuk, mivel a baba növekedésével egyéb veszélyforrások is megjelennek a színen, mint a tartás, alátámasztás hiányosságából fakadó leesés, így a későbbi életkorban mindenképpen releváns lesz, s önállóan is megállja a helyét.

„Közben letről zaj hallatszott, amire felkapta a fejét és azt mondta: «app, app». Erre Helga mondta neki, hogy nem apa, hanem a testvére az. Rita egyből odamászott az ajtóhoz, és már kint is volt a rácson, a lépcsőtől nem messze, gyorsan utána nyúltam, [...] megijedtem, hogy leeshet.” (V, 70)

3. A totális környezeti gondoskodás

A harmadik axiális kódunk a *totális környezeti gondoskodás* nevet viseli. Természetesen ennél a kategóriánál azt kellett megtalálnunk, hogy miféle többletjelentést

hordozhat a 2. axiális kód, a *Gondoskodás* jellemzőitől. A GT segítségével kialakított nyílt kódjaink azt mutatták, hogy ide egyrészt olyan leírások sorolhatóak, melyek anya és csecsemője egymáshoz való viszonyát szemléltetik a térben, illetve amelyek az anya válaszkészségét, a reagálás gyorsaságát mutatják.

Ezek közé soroltuk a *szoros térbeli közelséget*, amikor minden apró frusztrációra vagy anélkül is ölbe veszi a babát a mama, esetleg meg is szoptatja. Külön kódot kaptak azok a helyzetek, amikor *az anya háttal áll a gyereknek*, illetve amikor távolság vagy *valami tárgy van köztük*.

Előfordult, hogy nem csak az anya és csecsemője, hanem a testvérral való viszony, a róla való gondoskodás vagy annak hiánya is megjelenik a jegyzőkönyvekben:

„Kétszer kell zebrán átmenni. Anya nem fogja a [testvér] kezét, vagyis számomra később fogja meg, nem akarja anya kezét megfogni, kiszalad az útra kicsit, anya utána nyúl. [...] nem akar hazamenni, most is előre motorozik. Anya nem szól utána.” (J, 120)

„Anya a babakocsit otthagyja a lépcsőház előtt, hosszabb időre elmegy, a babakocsit sem látja, azon gondolkodom, a sírást sem hallaná meg, a fűnyírást is elkezdik [...] anyának cseng a telefonja, felveszi és beszélget valakivel, közben E. [a testvér] teljesen kiesik a látóteréből.” (J, 121)

A szoros térbeli, mint a vigasztalás egyetlen formája világlik ki az alábbi jegyzőkönyvrészletből:

„[A baba] feje koppant egyet, ettől megijedt és sírva fakadt. Joli erre azonnal újra ölbe vette, és a hátralévő időben a kislány ott is maradt. Ez a reakció egy

kicsit meglepett. Azt hittem, Joli megvizsgálja a kislányt, aki ezután játszik tovább. Ő azonban rögtön felkapta és óvóan ölbe vette, s ottlétem ideje alatt nem is tette le többé.” (G, 11)

Más esetben a szoros térbeli közelség, a megnyugtató legjellemzőbb formája a szoptatás volt:

„Ekkor arca grimaszra húzódott, majd fenekét feltolta, nyöszörgött és a következő pillanatban már sírt. Ildi rögtön fel is állt, odament hozzá, felvette az ölébe. A sírás abbamaradt, és Marci elkezdett nézelődni meg tátogni. Ildi leült vele ismét és kérdezte tőle, hogy kér-e még cicit. Marci már fordította is a fejét a szó hallatára [...]. Ildi közben beszélt hozzá, hogy: »itt a cici, de egyél is, mert elrakom, mert a cici evésre való, ha nem eszel, akkor elrakom«. Amit mondott, és ahogy csinálta, egyáltalán nem volt összhangban, és valahogy elképzelhetetlennek tartottam, hogy elvegye tőle a mellét.” (M, 80)

Jelentőséget tulajdonítottunk azoknak a leírásoknak is, amelyben többször visszaköszönt egy-egy olyan momentum, amelyben a megfigyelő nem pusztán a szereplők fizikai elhelyezkedése szempontjából rögzíti a térbeli elhelyezkedésüket, hanem érezhetően, olykor akár expliciten is, a kapcsolatot, a viszonyulást szempontjából érzi relevánsnak. Ez olykor abban nyilvánul meg, hogy az anya babának való háttal állását rögzíti, olykor azt veszi észre, hogy kettejük arca, kommunikációja között sokszor elhelyezkedik valami tárgy, ami a kettő között van, közé áll.

„A baba úgy fekszik, hogy anya neki háttal mosogat, viszonylag, baba-mér-

tékben messze (2-3 méter), ha anya hátra fordul, felülről, a feje búbja felől látja, tehát az arcát nem, [...] szemkontaktust nem tud vele felvenni [...]. Hosszasan mosogat, legalább 20-25 percet [...]” (J, 106)

„Feltűnik, hogy a babakocsiban is az arca elé egy babajáték van felcsíptetve, ez a tárgy, mint otthon a játszókeret, kettejük közé esik, ha nézik egymást.” (J, 111)

Egy másik szempont szerint pedig aszerint kódoltuk a történeteket, hogy *az anya azonnal/gyorsan rendelkezésre áll vagy frusztrálja a babát* például a sok várakoztatással, a ráhangolódás hiányával.

„[Barnabás] egyszer csak megébredt, kinyitotta a szemét, felemelte a fejét, elkezdte azt forgatni, éles sírásszerű hangot adott párat, [...] gondoltam anya rögtön ugrik, hiszen ezt várta, és a megébredt babát felveszi [...] de anya nem jött. Csalódott voltam, ugyanakkor örültem is, hogy Barnabás ébredzik [...] aki, miután senki nem reagált a jelzésére, elkezdte mozgatni a kezét az arca előtt, kereső mozdulatokat tett a szájával, végül megtalálta a hüvelykujját, amit bekapott ... szeme lecsukódott lassan újra és álomba merült.” (A, 109)

A handling funkció szociofizikai jegyei (axiális kódjai)

1. Megfelelő izomtónus és koordináció biztosítása

A *handling* funkciók közé az első axiális kódként a *Megfelelő izomtónus és koordináció* biztosítását soroltuk Winnicott elmélete alapján. Ez alá olyan nyílt kódokat foglalt magába, melyek a *tér nagyságá-*

val kapcsolatosak, annak *szűk* vagy *tágas* voltával. Ezt azért tartottuk lényeges tényezőnek, mert (egészséges esetben) a megfelelő izomtónus és koordináció kialakításához az izmok mozgatása, használata szükséges, olyan mozgásformák kellő begyakorlása, mint például a csúszás, kúszás, mászás, kapaszkodás, amelyekhez nélkülözhetetlen a tér birtoklása. Emellett speciális jelentéssel bíró kódként értelmeztük a *térhasználat korlátozott voltát*, amit megkülönböztettünk a szűk vagy kevés rendelkezésre álló tértől. Ez alá olyan speciális kódok kerültek, amik a térhez való hozzáférést limitálták, akár lezárt terek, etetőszékbe, járókába száműzés vagy állandó ölben tartás miatt, amikor valami okból kifolyólag nem tették le a babát földre.

A tágas tér megfigyelőre való hatását érzékelteti az alábbi leírás, mely azért is hangsúlyos, mert a megfigyelési folyamat második felére készül el a család új lakrésze, ami a korábbi, apró alapterületű részhez képest nagy változást jelentett mindenkinek. Így a rövid idézet egyszerre szemlélteti a kis tér nyomasztó hatását és a nagy felszabadító voltát.

„Egy újabb, az eddiginél jóval nagyobb térben voltunk ez alkalommal, ami megint nagyon felszabadító érzés volt számomra, mintha a kis térben a tárgyak is jobban »rányomódnának« az emberre szó szerinti értelemben és összehúzó-dásra készítenék őt.” (A, 614)

A tér nagysága leginkább a mozgás szempontjából, a tér által szolgáltatott lehetőségek mozgásra való kihasználása szempontjából fontos. Több olyan érdekes bejegyzést is találtunk, ahol egyes mozgásfajták, pl. mászás, elindulás, s az általa létrejött változások, megváltozott körülmények, lehetősé-

gek, esetleg következményektől való félelem hatására a szülők – tudattalanul – de mégis csak akadályozták a mozgás fejlődését.

„[...] sokat nyugösködött Barnabás, Era nem tette le, se járókába (mert akkor sírt nagyon), nem vitte be a szobába a szőnyegre (pedig ott biztos szabadon játszhatott volna, de azt hiszem »nagy kupleráj« volt bent), hanem én az asztalnál ültem és Era is odaült ölében Barnabással és végig ott nyuzibálta őt, mert Barnabás ment volna mindenképpen valamerre, fel az asztalra, le a földre, az egyik magas, a másik koszos ... sehova se nagyon tudott elindulni, mert vissza volt fogva [...]. (A, 708)

Még szembetűnőbb egyik másik leírás, ahol az anya aggódik, hogy gyermekének nem kellő ütemben halad a mozgásfejlődése. Mégsem veszi észre, hogy ennek legfőbb kerékkötője ő maga, és az a tény, hogy nem biztosít számára kellő mozgásteret. Ennek hátterében (jelen esetben) olyan szülői hiedelmek, szorongások rejlettek, miszerint ha nem mozog, nem éri baj, a mozgás veszélyes, kiszámíthatatlan következményekkel járhat, megütheti kezét-lábát.

„A nappali kövére egy pléd van letéve négyrét hajtogatva. Lili erre teszi Danit »most kitolok veled, hasra teszlek« kommentálással. Dani kedvenc játékát pedig távolabb teszi le Danitól. »Nem megy még a kúszás!« - mondja nekem Lili, a múlt hétről megmaradt aggodalommal a hangjában. (Egyértelmű, hogy a mászás forszírozása miatt van az új helyzet kialakítva. Fura, mert Dani számára kisebb felületet biztosít, mint a járóka felülete, sőt meg is nehezíti a mozgást a pléd csúszása, gyűrődése a kövön. Egyszerűen nem értem miért

nem teszi a szoba szőnyegére, ami egy nagy felület, ami kellő alátámasztást is nyújtana Dani mozdulatainak. Egyfolytában a szőnyeget nézem, de nem szólok Lilinek”. (B, 105)

Néhány héttel később, amikor némi szabad tér mégis rendelkezésére áll és elkezd kicsit szabadabban mozogni, az első kicsi baleset bekövetkezése után az alábbiakat rögzíti a megfigyelő:

„»Na ettől féltem!« – vigasztalja. Dani egészen hozzásimul, majd, amikor oldódik a sírás, bekapja anyja arcát [...] majd hozzáteszi Danihoz fordulva: »Azt kell tudni, hogy ha elindulsz, akkor egyre több ilyen baleset lesz!«” (B, 120)

A megfelelő koordináció kialakulása szempontjából fontos jelenséget tükröz az alábbi idézet, amely arra is rávilágít, hogy a tapasztalaton és az élményen túl, annak megosztása is igen lényeges lehet.

„O. visszakerül a hempergőbe. E. a háttárra teszi és visszaül a számítógéphez. [...] O. pár percig jól elvan a hempergőben azzal, hogy [...] belerúg az íves tartó hengerekbe, amelyek a rúgástól elmozdulnak, és a ráaggatott plüssjátékok himbálózni kezdenek. O-t ez egy darabig lekötí, úgy látom készül az újabb rúgásra, és mintha sejteni kezdené az okságot: attól, hogy ő ott lent megrúg valamit, fent mozogni kezdenek a dolgok. Találmányát nekünk is meg szeretné mutatni: nagyon az az érzésem, hogy valami együtt rezgést várna.” (N, 97)

2. Segítség a testhez való viszonyulásban

A pszichoszomatikus egység létrejöttéhez fontos abban is segíteni a csecsemő-

nek, hogy megtanulja, miképp viszonyuljon a testéhez, mert a lélek és a test egysége az első életévben még törekeny. Az előbbi példa, Amelyben az anya a baba elesése után úgy interpretálja a helyzetet, hogy az esést hangsúlyozza, mint a másszással együtt járó fő testi tapasztalatot, akár ide is besorolható lehet.

A hirtelen testhelyzetváltozások kerülése vagy a fokozatos ébresztés is a test-lélek egység miatt fontos a baba számára. Amikor ez hiányzik, a megfigyelők gyakran detektálják, mint számukra visszatetsző jelenséget.

„»Biztos sokat gyarapodott!« – jegyeztem meg közben; ebből lehet, hogy a kíváncsiságom is kihallatszott, hogy mekkora lehet, mert az anya a meleg takarót hirtelen mozdulattal lerántotta róla. »Íme, ilyenek vagyunk!« -mutatta meg büszkeséggel a hangjában, számomra kicsit váratlanul... Barnabás is összerezett erre, mikor a meleg burkoló takaró hirtelen eltűnt a testéről.” (A, 110)

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy az általunk vizsgált csecsemőmegfigyelési jegyzőkönyvekben található, a szociofizikai környezetre vonatkozó látens utalások milyen mintázatot mutatnak. A vizsgálat-hoz a kvalitatív elemzési technikák közül a *Grounded Theory* (GT) módszerét választottuk, mivel a megfigyelők által átélt élményeken és megéléseken túl, a cselekvések és interakciók mintázataira voltunk leginkább kíváncsiak. A jegyzőkönyvek szövegeinek kódolása során kapott kódrendszerünk érdekes összefüggést mutatott Winnicott énféjlődésről szóló elméletében foglaltakkal.

ezért vizsgálatunk fókuszra irányult, hogy megnézzük, a szociofizikai térben is leképeződnek-e a keresett korai anyai funkciók megnyilvánulási formái.

Ebből kiindulva a fő gondoskodási funkciók leírására és annak magyarázatára vonatkozó elméleti anyagból kiindulva készítettünk egy elméleti kódlistát, melynek elemei jól jellemzik a *holding*- és *handling*-funkciókat, majd ezt összevetettünk az általunk készített kódlistával. A tárgynyújtás funkcióval terjedelmi okok miatt ebben a tanulmányban nem foglalkoztunk. E konceptuális vezérfonal segítségével egy olyan komplex kategorizációs rendszert alkottunk, melyben szelektív kódként tekintettünk a fő anyai funkciókra, azaz a *holding*ra, a *handling*re, és a *tárgynyújtás*-

ra. Az alájuk besorolt axiális kódok pedig az adott funkciók fő jellemzői, azaz a *holding* esetében a *tartás/alátámasztás*, a *szensoros gondoskodási funkciók* és a *totális környezeti gondoskodás* lett; a *handling*nél pedig a *megfelelő izomtónus és koordináció biztosítása*, illetve a *testhez való viszonyuláshoz való hozzájárulás*. Ezen axiális kódok nyílt kódjait az általunk elkészített szociofizikai környezetre vonatkozó kódrendszer nyílt kódjai képezték, melyek besorolhatók voltak valamelyik gondoskodási funkció alá. Ezeket tanulmányunkban példaként szemléltetve részletesen bemutattuk, meglátásunk szerint az adatok gazdagsága és sokszínűsége ráirányítja a figyelmet a szociofizikai környezeti tényezők önmagukon túlmutató jelentésrétegeire.

SUMMARY

THE CHARACTERISTICS OF THE USE OF SPACE AS DESCRIBED IN INFANT ANALYSIS REPORTS
DONE FROM A PSYCHOANALITICAL PERSPECTIVE

Background and aims: In Winnicott's model of self, there are three main maternal functions (holding, handling, and object presenting). These refer to different manifestations of care. In our study, the goal was to prove that, despite their latent, non-conscious nature, socio-physical factors are so important from a psychological point of view that they appear prominently in infant/family observation reports. This study also seeks to show that the most important early maternal functions can also be deduced from an observation of the socio-physical context.

Method: In our research, we analyzed observation reports, which were completed from a psychoanalytic perspective in the homes of families of infants. We focused on any socio-physical environment characteristics mentioned in the reports, especially those examples relating to the holding and handling maternal functions. The reports were subject to a qualitative analysis. Using the Grounded Theory (GT) method, elements of the reports were coded and categorized, revealing interesting correlations with the mother's main functions found in Winnicott's theory. As a result, we also created a theory-based code list; and we compared the two sets of codes.

Results: Our results show that a big portion of the concepts and categories developed during coding can be classified under Winnicott's theory relating to the key maternal functions. In

addition, axial coding was possible by making links between the relevant descriptions and examples. Elements like the position in space, movement, the handling of objects that are a part of the baby's care or are nearby the baby, mirror holding and handling's socio-physical manifestations.

Discussion: These results suggest that socio-physical environmental factors and their effects do not go unnoticed by the observer. Therefore – given that the resulting information is useful – these kinds of observations should be taken into account as part of future such observations. The results also suggest that the important maternal functions can also be analyzed through socio-physical environmental lenses.

Keywords: infant observation, Grounded Theory (GT), Winnicott, holding, handling, socio-physical environment

IRODALOM

- BÁLINT M. (1997): *A borzongások és regressziók világa*. Animula, Budapest.
- BERGMAN, A. (2004): Az anyaöltől a külvilágig: a tér használata a szeparációs-individuációs fázisban. In Péley B. (szerk.): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 222–236.
- BICK, E. (1964): Notes on Infant Observation in Psycho-analytic Training. *International Journal of Psychoanalysis*, 45. 558–566.
- BICK, E. (1976): *The Contribution of Observation of Mother-Infant Interaction and Development to the Equipment of a Psychoanalyst or Psychoanalytic Psychotherapist*. <http://www.harris-meltzer-trust.org.uk/pdfs/InfantObservation.pdf>. (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)
- CHARMAZ, K. (2013): Lehorgonyzott elmélet. In Bodor P. (szerk.): *Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. L'Harmattan, Budapest. 61–94.
- CORBIN, J., STRAUSS, A. (2015): *A kvalitatív kutatás alapjai* (Ford. Ehmann Bea). L'Harmattan, Budapest.
- DÜLL A. (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései*. L'Harmattan, Budapest.
- FONAGY, P., TARGET, M. (2005): *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Gondolat, Budapest.
- GELENCSÉR K. (2003): Grounded Theory. *Szociológiai Szemle*, 2003(1). 143–154.
- GLASER, B. G., STRAUSS, A. (1967): *Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Aldine Transaction, New Brunswick.
- HALÁSZ A. (2018): Táguló perspektíva. A csecsemőmegfigyelés szerepe a gyermek-pszichoterápiában. *Serdülő- és gyermekpszichoterápia*, (11)1. 5–20.
- HÁMORI E. (2015): *A kötődésemélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig*. Animula, Budapest.
- HÁMORI E. (2016): *A korai kapcsolat zavarai. Pszichoanalízis, kötődésemélet és csecsemőkutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében*. Oriold és Társai, Budapest.
- HÉDERVÁRI-HELLER É. (2008): *A szülő-csecsemő konzultáció és terápia*. Animula, Budapest.

- HERMANN I. (1947): Néhány lelki jelenség térvonatkozása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 16(3–4). 102–114.
- KHAN, M., DAVIS, J. A., DAVIS, M. E. V. (1974): The Beginning and Fruition of Self – An Essay on D. W. Winnicott. In Davis, J. A., Duttling, J. (eds): *The Scientific Foundations of Pediatrics*. Heinemann Medical Books, London. 274–289.
- KLANICZAY S. (1992): Tér és lélek. Hermann munkái alapján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1992–93(1–2). 45–60.
- MAHLER, M. S., PINE, F., BERGMAN, A. (1975): *The Psychological Birth of the Human Infant*. Basic Books, New York.
- MANDLER J. (1992): How to build a baby: II. Conceptual primitives. *Psychological Review*, 99(4). 587–604.
- MANDLER J. (2003): A nyelv előtti reprezentáció és a nyelv (Ford. Bíró Gábor és mtsai). In Lukács Á., Király I., Racsmány M., Pléh Cs. (szerk.) *A téri megismerés és a nyelv*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör. 179–196.
- MITCHELL, S. A., BLACK, M. J. (2000): *A modern pszichoanalitikus gondolkodás története (Ford. Balázs-Piri Tamás)*. Animula, Budapest.
- MITEV, A. Z. (2012): Grounded theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Veze-téstudomány*, 43(1). 17–30.
- PÉLEY B. (2004): Bevezető a VI. fejezethez. In Péley B. (szerk): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 216–221.
- PETŐ K. (2003): Implicit kapcsolati tudás. *Psychiatria Hungarica*, 18(4). 217–225.
- POHÁRNOK, M. (2005): Amit a nyelv hoz és amit a nyelv visz: A szelfről és a kapcsolatról való tudás nyelvi és nem-nyelvi szerveződéséről. *Pszichoterápia*, 14(4). 616–622.
- POLCZ A. (1987): *A rend és rendetlenség jelensége az emberi cselekvésben*. Kozmosz Könyvek, Budapest.
- RÁCZ J., KASSAI SZ., PINTÉR J. N. (2016): Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) mint kvalitatív pszichológiai eszköz bemutatása. Szakirodalmi összefoglalás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(2). 313–336.
- RAJNIK M. (2010): A csecsemőmegfigyelés szerepe a baba-mama terápiákban. In Németh T., Bürger N., Kovács R. (szerk.): *Pszichoszomatikus betegségek csecsemő- és kisgyerekkorban. Regulációs zavarok. XII. Családbarát Konferencia. Konferenciakötet*. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest. 35–40.
- RUSTIN, M. J. (2006): Infant observation research: What have we learned so far? *Infant Observation*, 9(1). 35–52.
- SOMOGYI K., BIRTALAN I. L., EINSPACH-TISZA K., JANTEK GY., KASSAI SZ., KARSAI SZ., DÜLL A., RÁCZ J. (2018): Mi történik egy kvalitatív módszertan doktori szemináriumon? A GT- és az IPA-elemzés menete. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(2). 105–127.
- SLOCHOWER, J. (1991): Variations in the Analytic Holding Environment, *International Journal of Psychoanalysis*, 72(4). 709–718.
- SLOCHOWER, J. (1996). Holding and the evolving maternal metaphor. *Psychoanalytic Review*, 83(2). 195–218.

- SLOCHOWER, J. (2017): Holding, playing and moving toward mutuality. In Charles, M. (ed.): *Introduction to contemporary psychoanalysis*. Taylor & Francis Group. https://www.researchgate.net/publication/316831228_DW_Winnicott_Holding_Playing_and_Moving_Toward_Mutuality (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- SPELMAN, M.B. (2013): *Winnicott's babies and Winnicott's patients*. Karnac Books Ltd., London.
- STERN, D. N. (1995/2004): *Az anyaság állapota* (Ford. Balázs-Piri Tamás). Animula, Budapest.
- TÓTH-VARGA V, DÜLL A. (közlésre elfogadva): The appearance of the socio-physical environment in psychoanalytic infant observations: localization and the experience of locality. *Imágó Budapest*.
- WINNICOTT, D. W. (1960a): A szülő-gyerek kapcsolat elmélete (Ford. Winkler Edit). Kézirat.
- WINNICOTT, D. W. (1960b): Levél Bálint Mihálynak. In Péley B. (szerk.) (2004): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 30–31.
- WINNICOTT, D. W. (1960c): The Theory of the Parent-Infant Relationship. *International Journal of Psycho-Analysis*, 41. 585–595
- WINNICOTT, D. W. (1962a): Én-integráció a gyermeki fejlődés sorá. In Péley B. (szerk.) (2004): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Kiadó, Budapest. 120–125.
- WINNICOTT, D. W. (1962b): Gondoskodás a gyerekekről egészségben és válságban. In Péley B. (szerk.) (2004): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 126–132.
- WINNICOTT, D. W. (1962c): Levél Benjamin Spocknak. In Péley B. (szerk.) (2004): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 32–36.
- WINNICOTT, D. W. (1963): A függőségtől a függetlenség felé az egyéni fejlődés során. In Péley B. (szerk.) (2004): *D. W. Winnicott: a kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Kiadó, Budapest. 133–140.
- WINNICOTT, D. W. (1971/1999): *Játás és valóság*. Animula Kiadó, Budapest.